

Володимир Шеремета (Івано-Франківськ)

ЕКОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ БЕНЕДИКТА XVI В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЕПОХИ

Сучасність конфронтує нас із різноманітними кризами. Кризи подружжя та сім'ї, кризи політичні та економічні – все це тільки деякі із довгого переліку викликів сучасної епохи, де особливе місце займає екологічна криза, яка проявляється у руйнівній діяльності людини стосовно природи, що призводить до знищення передумов існування самої людини.

Сучасна екологічна криза не має аналогів у історії людства. Мова йде не тільки про забруднення навколишнього середовища. Зростає загальна температура повітря і океанів, розтоплюються континентальні льодовики, підвищується рівень світового океану, що в свою чергу веде до затоплення прибережних територій та низки острівних держав. Лихоманить всю кліматичну систему планети, свідченням чого є зростання частоти та руйнівної сили різноманітних стихійних лих, які спричиняють багатомільярдні руйнування та чисельні людські жертви. Руйнування природного середовища мільйонів людей, дефіцит природних ресурсів та продуктів харчування стає одним із ключових факторів загрози для миру між народами на всій планеті.

Оскільки екологічна криза має антропогенне походження і визначається способом життєдіяльності людей і їх ставленням до довкілля, то, відповідно, соціально-екологічне вчення Церкви є важливим інструментом її вирішення та превентивності. В цьому контексті особливо важливе значення має екологічне вчення папи Бенедикта XVI, який унаочнює позицію Католицької Церкви щодо відповідальності за створений Богом світ як невід'ємної складової християнської віри і життя, а також здійснення місії Церкви на порозі третього тисячоліття.

Практично всю його соціальну доктрину червоною ниткою пронизує тема відповідальності за створений Богом світ і наше навколишнє природне середовище. Окремі елементи цієї теми знаходи-

мо у папських енцикліках, післясинодальних апостольських листах, принагідних посланнях і зверненнях, а також офіційних промовах. Найбільш систематично тема християнської відповідальності за природу та екологічного покликання Церкви опрацьована в енцикліці *Caritas in veritate*¹ та у посланні з нагоди Всесвітнього дня миру 1 січня 2010 р. на тему: “Хочеш плекати мир – оберігай створіння”².

Бенедикт XVI констатує, що екологічна криза спричинена насамперед кризою “екології людини”, тобто кризою її віри, духовності та моральності. Без Бога, твердить понтифік, людина не може належним чином зрозуміти дійсність, яка її оточує, а також усвідомити глибину та ширину своєї відповідальності за себе, за ближніх і за всю природу, в контексті відповідальності перед Богом. Без Бога природне довкілля – це просто матерія, яку можна використовувати і маніпулювати нею без жодних докорів сумління. Життя без Бога призводить до експлуатації та руйнування природи³, що в свою чергу спричинює чисельні загрози для сучасного суспільства та прийдешніх поколінь.

Відповідно, першочерговим природоохоронним внеском Церкви є відновлення первісного стосунку людини до Бога, формування християнської чесноти віри, глибокої духовності та високої моральності, тобто своєрідної “екології людини”, яка є запорукою “екології довкілля”⁴. Сповідуючи автентичну віру, християни усвідомлюють вагу релігійної відповідальності за Боже створіння – природу і здійснюють її своєму повсякденному житті, зокрема, через раціональне та помірковане використання природних ре-

¹ Див.: Енцикліка *Caritas in veritate*, 29 черв. 2009 р. // Відповідальність за створіння у вченні Папи Бенедикта XVI: Екологічне вчення Церкви. Т. 2. / За ред. В. Шеремети. – Івано-Франківськ, 2012. – С.34–39.

² Див.: Послання з нагоди XLIII Всесвітнього дня миру «Хочеш плекати мир – оберігай створіння», 8 груд. 2009 р. // Відповідальність за створіння у вченні Папи Бенедикта XVI: Екологічне вчення Церкви. Т. 2. / За ред. В. Шеремети. – Івано-Франківськ, 2012. – С.63–74.

³ Див.: Апостольський лист *Verbum Domini*, 30 верес. 2010 р. // Відповідальність за створіння у вченні Папи Бенедикта XVI: Екологічне вчення Церкви. Т. 2. / За ред. В. Шеремети. – Івано-Франківськ, 2012. – С.15.

⁴ Див.: Енцикліка *Caritas in veritate*. – С.38–39.

сурсів. Таким чином, через відновлення стосунків до Бога відновлюється і відроджується уся природа.

Аналізуючи питання основ християнської відповідальності за навколишній світ, Бенедикт XVI констатує, що вона базується на основних правдах християнської віри про єдиного у Пресвятій Трійці Бога – Творця і Спасителя. У світлі віри християни трактують створений Богом світ як поле для здійснення історії спасіння. Інспіровані вірою християни покликані почути “стогони створіння”, якому завдає страждання наша гріховна поведінка і почати ставитись по-божому до всього створеного Богом світу (див. Рим 8: 19-22).

Збереження природи є покликанням кожної людини, для здійснення якого передусім необхідно усвідомити правдиве значення та цінність природи, яка є дарована Богом як середовище життя людини, але рівно ж має свою властиву автентичну цінність як Боже створіння. “Природне довкілля – це не просто матерія, якою ми можемо свавільно розпоряджатися, але величний твір Бога Творця”⁵, – констатує понтифік і застерігає перед небезпекою матеріалістичного світогляду стосовно природи, що “стає джерелом насильства над довкіллям та мотивує до дій, які зневажають природу самої людини”⁶.

Відповідальність за створіння інтерпретується папою як похідна “віри в Боже створіння”⁷ і як невід’ємна складова моральної постави християнина перед Богом та його відповідальності за себе, за ближніх, а також за прийдешні покоління⁸. Папа неодноразово наголошує про цілісний характер християнської віри, а також про взаємозв’язок особових, суспільних та екологічних обов’язків. Ігнорування одних обов’язків призводить до порушення інших, що спонукає до переосмислення багатогранних зв’язків людини із природою і оптимізацію свого впливу на навколишнє середовище.

⁵ Там само. – С.35.

⁶ Там само.

⁷ Цей богословський термін, який ще не зовсім прижився в українській мові, має дуже глибоке наповнення, складовими частинами якого є не тільки віра в тринітарного Бога Творця і в те, що все існує, є його створінням, але також і віра в космічний вимір Церкви і поклонання всього створіння до спасіння.

⁸ Див.: Caritas in veritate. – С.34.

Бенедикт XVI торкається різноманітних аспектів екологічної кризи сьогодення, як наприклад, виснаження та дефіциту природних ресурсів, забруднення та руйнування довкілля. Як правило, екологічні питання розглядаються ним не відірвано, але у взаємозв'язку із такими важливими викликами сучасної епохи, як порушення соціальної справедливості, проблеми бідності, воєнних конфліктів, загроз для здоров'я і життя людини та благополуччя майбутніх поколінь. Факт зворотного зв'язку і впливу екологічних проблем на суспільство та людину стимулює до ще більш відповідального ставлення стосовно природного довкілля.

Для подолання екологічної кризи, згідно із Бенедиктом XVI, є необхідним глибоке навернення сучасної культури, віднайдення правдивих цінностей, що становлять міцний фундамент, на якому може бути побудоване краще майбутнє⁹. Необхідним є формування стилю життя, який дистанціюється від споживацької ментальності і визначається поміркованістю та солідарністю. Необхідною є глобальна солідарність, яка має бути здійснена у відповідності до вимог принципу субсидіарності на різних рівнях особистого та суспільного життя, а також завдяки екологічно орієнтованим економіці, політиці та законодавству¹⁰. В цьому контексті богослов навчає також і про автентичне завдання Церкви у справі збереження створеного Богом світу, яке безпосередньо пов'язане з місією спасіння людини. Церква здійснює своє послання у трьох ключових вимірах своєї життєдіяльності: формуванні християнської віри, sacramentalно-літургійному житті і дияконії, тобто свідченні віри і життя з Богом через діла відповідальної любові. Відповідно, кожен з цих вимірів має вагомe значення для формування "екології людини" та збереження створеного Богом світу.

Згідно із папою, піклування Церкви про збереження природи не є одним із викликів моди, але безпосередньо стосується її місії та завдання проповідувати Євангелію усьому створінню (див.: Мк 16:15). Вселенський Архієрей застерігає перед небезпекою часткового формування віри і наголошує на необхідності оновленої концепції катехизації, завдяки якій віруючі люди могли б краще усвідомити, що Бог Творець і Бог Спаситель єдині, а повноцінне і

⁹ Див.: Послання з нагоди XLIII Всесвітнього дня миру. – С.66.

¹⁰ Див.: Там само. – С.68–72.

цілісне життя у Христі не можливе без одного із ключових вимірів, а саме: без практичного свідчення християнської віри та відповідальності за створений у Христі світ.

Аналізуючи питання екологічного виміру сакраментально-літургійного життя, потрібно зупинитися насамперед над післясинодальним апостольським листом *Sacramentum Caritatis* про Євхаристію, Джерело і вершину нашого життя і про місію Церкви, де Папа констатує: "...необхідно, щоб християнський народ, який возносить благодарення через Євхаристію, був свідомий, що це потрібно робити в ім'я цілого створіння, прагнучи освятити таким чином світ, й інтенсивно працювати для досягнення цієї мети".

Бенедикт XVI наголошує, що Свята літургія виховує нас для євхаристійного способу буття, вираженням якого є відповідальне ставлення до Божого створіння. Важливо усвідомити, що мова не йде про моралізаторство, а про питання "бути чи не бути" – жити чи не жити у Христі. Згідно із вченням понтифіка, у взаємозв'язку між сакраментом Євхаристії і всесвіту ми віднаходимо єдність Божого творчого плану і його плану спасіння, а рівно ж і глибокий зв'язок між категоріями "створіння" і "нового створіння", яке взяло свій початок у воскресінні Христа. У Євхаристії Церква унаочнює, що весь світ належить Творцеві, і ми з вдячністю повертаємо його назад Творцеві завдяки священничій дії Ісуса Христа, який є Головою Церкви. Вдячність за унікальні дари створеного Богом світу несе в собі вагомий імперативний заряд, тобто спонукає не змарнувати ці дари і не знищити, але зберегти та примножити.

Навчаючи про місію Церкви у справі збереження створеного Богом світу, Папа констатує, що вона не сміє обмежитися на вербальний вимір, але має бути засвідченою на ділах¹¹. Через діла милосердя стосовно природи, Церква дає свідчення віри в Бога Творця і Спасителя світу і добрий приклад для наслідування¹². Ключовою спільнотою для формування автентичної християнської віри, куль-

¹¹ Див.: *Caritas in veritate*. – С.38.

¹² Див.: *Життя у Христі: Моральна катехиза / Комісія у справах катехизації при Патріаршій Курії*. – Львів, 2004. – №. 375.

тури суспільної поведінки та ставлення до природи Папа вважає сім'ю, яка є клітиною організму Церкви Христової¹³.

Особливе місце в екологічному вченні Бенедикта XVI займає тема взаємозв'язку миру між народами і захистом та збереженням природного навколишнього середовища. Систематично дане питання рефлектується у посланні з нагоди Всесвітнього дня миру 1 січня 2010 року на тему: “Хочеш плекати мир – оберігай створіння!”¹⁴. Мир між народами розглядається тут як дієвий механізм збереження створіння, адже війни знищують безліч природних ресурсів і завдають шкоди природному довкіллю. В свою чергу, руйнування природи, яке спричинюють війни, призводить до боротьби за ресурси, необхідні для виживання, що породжує ланцюг насильства, веде до нових військових конфліктів та руйнування навколишнього середовища. Таким чином, збереження Божого створіння – природи визначається як основоположний механізм для гарантування суспільного добробуту і миру між народами.

Підсумовуючи, необхідно наголосити, що екологічне вчення папи Бенедикта XVI має вагоме значення як для подолання екологічної кризи, так і інших чисельних суспільних, економічних та політичних викликів сучасності. Оскільки всі зовнішні кризи є передусім закорінені в кризі людської особистості, то ключем до їх вирішення є формування “екології людини”. Згідно з Понтифіком, природоохоронна місія Церкви полягає насамперед у плеканні автентичної християнської віри, духовності та моральності. Якщо підходити до вирішення екологічної проблеми серйозно, а не займатися симптоматичним лікуванням, то почати необхідно з очищення внутрішнього бруду – гріховності людини та формування свідомості особистої відповідальності за природу, як рівно ж і суспільної відповідальності та відповідальності перед Богом у їх нероздільному взаємозв'язку.

¹³ Див.: Послання з нагоди XLI Всесвітнього дня миру, 8 груд. 2007 р. // Відповідальність за створіння у вченні Папи Венедикта XVI: Екологічне вчення Церкви. Т. 2. / За ред. В. Шеремети. – Івано-Франківськ, 2012. – С.61.

¹⁴ Див.: Послання з нагоди XLIII Всесвітнього дня миру. – С.63 –74.